

'Oku 'i ai 'a e totonu 'a e tokotaha kotoa pē ke hao mo malu 'i he 'enau faka'aonga'i 'a e 'initaneti pe 'onilaine 'o hangē pe koia 'i he 'enau mo'ui. Me'apango 'oku hoko ki he kakai 'e ni'ihī 'a e tō'onga houtamaki, lea ta'etaau mo e taaufehi'a.

Ko e tō'onga taaufehi'a 'i he 'online ko hono 'ohofia ha taha 'o makatu'unga 'i hono tupu'anga, ko e tangata pe fefine ia – 'o hangē ko honau ta'u motu'a, tui fakalotu, lanu, fonua tupu'anga, lea, ko e to'onga 'enau fili hoa (sexuality) pe ko ha ngaahi faingata'a'ia fakaesino pē faka'atamai. 'Oku ne fakatupu ha loto mamahi, 'ita mo fakatupu manavasi'i ke nau mo'ui tau'atāina mo'oni.

Ko e 'feohi fefaka'apa'apa'aki' ko e a'usia ia 'o ha tūkunga 'oku tau ongo'i hao mo malu, faka'apa'apa'aki mo lava ke fai ha feohi tau'atāina neongo 'a hotau takitaha tupu'anga mo e komiuniti 'oku tau kau ki ai pea mo e 'uhinga 'oku fai'aki 'a e femahino'aki.

'E lava fēfē keu fai 'a e ngaahi tō'onga 'feohi fefaka'apa'apa'aki'?

1. Vahe'i ha taimi ke ke lava ai 'o fakafanongo mo ako ke lahi ange 'a ho'o 'ilo ki he kakai 'oku kehe 'a honau tupu'anga, feitu'u pea mo honau kakai meia koe.
2. Faka'apa'apa'i mo tali lelei 'a e tūkunga kehekehe 'a e kakai mo 'enau ngaahi tō'onga fakafonua pea mo 'enau tui mo e tō'onga mo'ui.
3. Tali lelei mo tō'onga 'ofa 'i ho'o fetu'utaki mo kinautolu; fai kiate kinautolu 'o hangē ko ia 'oku ke loto ke fai kiate koe.
4. Tokoni'i ho ngaahi kaungāme'a 'oku nau mo'ui faingata'a'ia ange 'iate koe – kapau te nau fiema'u ha tokoni.

Kapau kuo 'osi hoko ha taaufehi'a atu kiate koe 'i he 'initaneti:

1. Ta'ofi (block) 'aupito 'o 'oua 'e tali ha taha 'oku 'ikai te ke fie fetu'utaki mo ia pe ko ha taha 'oku ne fai ha tō'onga 'oku ke faingata'a'ia ai. 'Oku 'oatu 'a e fakahinohino ki hono fai ia 'i he Facebook, 'i ha'o a'utonu ki he [Help Centre](#).
2. Tala pe lipooti ha taha 'oku ne fai ha tō'onga ke ke ongo'i faingata'a'ia ai. 'Oku 'oatu 'a e fakahinohino ki hono fai ia 'i he Facebook, a'utonu ki he [Help Centre](#).
3. Fakahā ke 'ilo 'e ha taha 'oku ke falala ki ha'a ne fale'i mo tokoni, 'o hangē ko hao kaungāme'a mamae, taha mei ho fāmili, kau taki lotu, kakai 'oku nau taukave'i 'a e totonu 'a e kakai fefine pea mo e fānau pe ko ha faiako.

Fokotu'u fakakaukau ke tokoni atu ke ke malu'i koe mo ha ni'ihī kehe 'i he 'initaneti:

1. Malu'i 'a ho'o 'akauni 'imeili pea mo e mitia sosiale 'aki ha faka'aonga'i ha'o [lea-poaki \(password\)](#) 'oku 'ilongata'a pea [ke toki lava pe 'o 'ilo'i pe ko hai ko e 'i he founga 'oku ui ko e two-factor authentication, pe ko e ma'u ha fakamo'onipau 'e](#). Kole ange ki ha taha 'oku ke falala ki ai ke tokoni atu ke fai eni kapau 'oku ke fiema'u ke fai ia.
2. 'Oua na'e ke tala ki ha ni'ihī 'oku 'ikai ke mou maheni 'a e ngaahi me'a fakatautaha 'o hangē ko ho tu'asila, fika telefoni pe ko ho'o 'akauni 'i he pangikē.
3. Kapau te ke fakatokanga'i pe sio 'i ha me'a 'oku 'ikai ke sai kiate koe pe 'oku 'ikai ke mahino lelei pea ke fakahā eni ki ha taha 'oku ke falala ki ai.
4. Tali mo fai ho'o ngaahi kole kaume'a kia kinautolu 'oku ke 'ilo pe maheni mo ia.

MANATU'I: 'Oku totonu ke ongo'i hao, malu mo tau'atāina 'a e tokotaha kotoa pē 'i he 'enau faka'aonga'i 'a e 'initaneti pe 'onilaine. Ko e fatongia 'o e tokotaha kotoa pe ke tauhi 'a e 'initaneti ke hoko ko e me'angāue 'oku malu.

'E lava ke tānaki atu ha ngaahi fakamatala 'i ha'o a'utonu ki he peesi 'onilaine 'a e Netsafe New Zealand 'o [fekau'aki mo e tokoni 'i ha hoko ha fetaaufehi'a'aki](#), pea mo [ha ngaahi felau'aki ta'etaau](#) 'o makatu'unga [koe'uhi ko ha tupu'i fefine pe tangata](#).